

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MİLLİ SİYASƏT KONSEPSİYASI

RƏŞİD MEHDİYEV

*Bakı Dövlət Universiteti Azərbaycan tarixi (humanitar
fakültələr) kafedrasının doktorantı*

E-mail: mresid.1998@gmail.com

Ulu Öndər Heydər Əliyevin respublikamıza rəhbərlik etdiyi 1969-1982-ci illərdə Azərbaycanın milli maraqlarını hər zaman uca tutmuşdur. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin müdrik siyasəti, həyata keçirdiyi düşünülmüş, məqsədyönlü tədbirlər hesabına 1969-1982-ci illər Azərbaycanın intibah dövrü kimi tarixə düşmüşdür. XX əsrin 70-80-ci illəri Azərbaycanın ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni inkişafında özünəməxsusluğu ilə səciyyələnən mühüm bir dövrdür. Bu dövrdə həyata keçirilən tədbirlər məhz Ümummilli Lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Həmin dövrdə Heydər Əliyev bacarıqlı, son dərəcə təcrübəli dövlət başçısı və müdrik siyasi xadim kimi bir sıra mürəkkəb vəzifələrin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gələrək Azərbaycanda bütün sahələrdə ölkəmizin milli mənafeələrinin qorunmasına yönəlmiş bir sıra mühüm addımlar atmışdır. İntibah dövründə əldə olunan bütün nailiyyətlər Ümummilli Lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi və prinsipliliyi nəticəsində mümkün olmuşdur.

Milli siyasət dövlət siyasətini ehtiva etməklə daha geniş miqyaslı anlayışdır. Heydər Əliyevin fəaliyyətə başladığı 60-cı illərdə Azərbaycan formal olaraq müstəqil olsa da, faktiki müstəmləkə əsarətində idi. Buna görə də müstəqil dövlətə gərəkli milli siyasətdən danışmaq mümkün deyildi. Heydər Əliyevin milli siyasəti gerçəkləşdirmək üçün yetəri qədər təcrübəsi var idi. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin milli siyasət konsepsiyası məkan yox zaman xarakteri daşıyırdı. Buna misal olaraq Dövlət təhlükəsizlik sisteminin milliləşdirilməsi tədricən ölkənin bütün idarəetmə strukturlarının, fəaliyyət göstərən rəsmi və ya qeyri-rəsmi bütün qurumlarının milliləşdirilməsinin zəruriliyinə işarə idi. 20-60-cı illərin dövrü mətbuatını 70-80-ci illərin dövrü mətbuatı ilə müqayisə etsək görürük ki, sırası vəzifələrdən tutmuş rəhbər vəzifələrə qədər bir çox kadrların imzalarının dəyişməsi Ümummilli Lider Heydər Əliyevin milli siyasətinin nəticəsi idi. Qonşu respublikalardan fərqli olaraq, Azərbaycanda kadr siyasətinin ciddi nəzarətdə saxlanıldığını və məqsədyönlü şəkildə bizim xeyrimizə olmayan qərarların verildiyi bir dövrdə Heydər Əliyevin pers-

pektivli, müdrik, milli siyasət konsepsiyasının əhəmiyyəti bir daha sübut olunur.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin milli siyasət konsepsiyasının əsası təfəkkürdəki, mənəviyyatdakı və mentalitetdəki deformasiyaların qarşısının alınması və sağlamlaşdırılması idi. XIX əsrdə dini etiqadla milli mənsubiyyətin qarışdırılması, XX əsrdə maarifin, mədəniyyətin şimaldan gəlməsi ideyasının kəskin şəkildə təlqin edilməsi xalqın özünüdərkini özünə qaytarılmasını vacib etmişdi. Heydər Əliyevin milli siyasət konsepsiyasının əsas məqsədi gələcək nəsilləri bu ideoloji təxribatların yaratdığı stereotiplərdən xilas edərək formalaşdırmaq idi. Bu milli siyasət konsepsiyası dəqiq siyasi oriyentasiyası ilə yanaşı ictimai-siyasi, sosial- iqtisadi və elmi-mədəni həyatı bütövlükdə əhatə edən kompleks xarakter daşıyırdı və ən əsas iki səciyyəvi cəhətini qeyd etmək lazımdır. Heydər Əliyevin milli siyasət doktrinasında strateji məram - müstəqillik və azadlığa nail olmaq üçün dövrün imkanlarından maksimum istifadə edərək milli dövlət quruculuğunun ən vacib atributlarını gerçəkləşdirmək və xalqın təfəkküründə, mənəviyyatında milli özünüdərkə qayıtmaqla əsaslı dönüş yaratmaq birinci sırada idi. Dövlət quruculuğu və milli insan - milli siyasət konsepsiyasının prioritet istiqaməti bunlar idi və yerdə qalan bütün digər istiqamətlər məhz bu iki istiqamətin reallaşmasına yönəlmişdi [10, s.21]. Milli siyasət konsepsiyasının bu iki prioritet istiqaməti respublikamızda azadlıq uğrunda mübarizənin tarixi qələbə qazanmasında əhəmiyyətli rolu olmuşdur.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin milli siyasət konsepsiyası dövlət quruculuğu, ictimai-siyasi, iqtisadi-sosial, elmi-mədəni, ideoloji, mənəvi-əxlaqi və hərbi sahələri əhatə edirdi. İqtisadi-sosial sahədə bir çox işlər görülmüşdür. "Neft - qara qızıl" diyarı kimi tanınan Azərbaycanın aqrar ölkəyə çevrilməsi bolşevik ideoloqlarının əsas məqsədi idi və bu istiqamətdə ardıcıl iş aparılırdı. Ölkəmizdə kənd təsərrüfatı sahələrinin inkişafı müsbət hal olsa da sənayenin payının məhz aqrar sektora qurban verilməsi ölkəni xammal mənbəyi kimi istismar etmək, elmi-mədəni tərəqqinin qarşısını almaq üçün

düşünülmüş siyasət idi. Heydər Əliyev belə inkişafın ölkənin gələcəyi üçün fəlakət gətirəcəyini yaxşı bilirdi. Birinci növbədə tədris sənaye sektorunun çəkisini artırmaq üçün əməli işlər görüldü. Sumqayıt iri kimya mərkəzinə çevrildi. Gəncədə, Naxçıvanda, Mingəçevirdə, Əli Bayramlıda və respublikanın digər rayon mərkəzlərində böyük çətinliklər hesabına da olsa da sənaye obyektlərinin tikintisinə icazə alındı. Bakıda kondisioner zavodu tikildi, yeni yollar salındı, strateji baxımdan çox əhəmiyyətli olan Bakı-Balakən, Bakı- Xankəndi dəmiryolu açıldı. Azərbaycan iqtisadiyyatında infrastrukturanın sənayenin çəkisinin artırılması nəticəsində əhalinin sosial vəziyyəti yaxşılaşdı, əhalinin sosial tərkibi dəyişdi, sənaye sektorunun gücləndirilməsi mədəniyyətin, elmin, təhsilin, SSRİ respublikaları və bir çox dünya dövlətləri ilə qarşılıqlı əlaqələrin inkişafına ciddi təsir göstərdi. Azərbaycanın respublika (hətta formal müstəqil olsa da) kimi dünyada tanınmasında böyük rol oynadı. Aqrar ölkə olaraq qalan Azərbaycanın (neft sənayesini çıxmaq şərti ilə) sənayeləşdirilməsi gələcək müstəqil və azad Azərbaycanın iqtisadi cəhətdən qeyri-əsli mövcudluğunun əvəzolunmaz bazasına çevrildi.

Ümummillə Lider Heydər Əliyevin milli siyasət konsepsiyası çərçivəsində hərbi sahədə də əhəmiyyətli işlər görülmüşdür. Heydər Əliyevin milli siyasət doktrinasında iki cəhət nəzərə alınmaqla ordu quruculuğu mühüm yer tuturdu: birincisi, ilk növbədə xalqın mentalitetinə istinad olunurdu. Tarix boyu xalqımız “haqlı güclüdür” prinsipi ilə yaşayırdı. Amma bu, o demək deyil ki, döyüşkənlik, mübarizlik, ərənlilik xalqımızın xarakterik özünəməxsusluğundan biri olmamışdır. Döyüşmək bacarığı və cəsurluğu ilə seçilən xalqımız başqa dövlətlərin əsarətində olduğu vaxtlarda onların hərbi sənətindən kənarda qalmaları istiqamətində məqsədyönlü siyasət yürüdülmüşdür. XIX və XX əsrlərdə qeyri-xristianların eləcə də azərbaycanlıların nəinki elitar zabit korpusuna, hətta sıradan əsgər heyətinə də qatılmağa icazə verilmirdi. Çar Rusiyasının bu siyasəti bolşeviklər tərəfindən də davam etdirilirdi. Puşkinin igidliklərini tərənnüm etdiyi azərbaycanlıların, Ə.Şıxlinski, S.Mehmandarov və b. generalların ardıcılları XX əsrdə də hərbi sənətdən kənarda saxlanılırdı [10, s.23]. Azərbaycanlı gənclərin professional hərbi-zabit kimi yetişmələrinin qarşısını almaq üçün bütün imkanlardan istifadə olunurdu. Səbəb olaraq göstərilirdi ki, guya azərbaycanlılar rus dilini bilmirlər. Ordu sıralarında

xidmət edən azərbaycanlılara nadir hallarda aviasiyada, raket hissələrində rast gəlinirdi, əslində, onlardan ucuz işçi qüvvəsi kimi istifadə edirdilər. Azərbaycanlılara qarşı belə ayrı-seçkilik düşünülmüş və məqsədyönlü siyasətin məntiqi nəticəsi idi. Buna görə də keçmiş SSRİ silahlı qüvvələrində peşəkar azərbaycanlı zabidlərin sayı gürcü və erməni zabidlərinin sayı ilə müqayisədə hiss olunacaq dərəcədə az idi [10, s.24]. Ordu sıralarına çağırılan azərbaycanlı gənclər müxtəlif coğrafi mövqelərdə yerləşdirilirdi. Coğrafi amil nəzərə alınmadığından gənclərimiz adaptasiya olunmadıqları məkanda yerləşdirilirdilər. Cənubun isti havasına öyrənənlər şimalın soyuq, şaxtalı mühitində çox vaxt xəstələnir, bəzən isə evə şikəst qayıdırdılar. Bunlar gənclərimizdə hərbi sənətə qarşı soyuqluq, özlərinin hərbi qabiliyyətlərinə inamsızlıq oyadırdı. Ən önəmlisi isə Azərbaycanın həm həmin dövrdə, həm də müstəqillik qazanacağı istənilən vaxtda hərbi cəhətdən əsl vəziyyətdə qalır, təhlükəsizliyinə özü təminat yarada bilmirdi. Ümummillə Lider Heydər Əliyev kimi şəxsiyyət bütün bunları çox gözəl bildiyi üçün milli siyasət - milli təhlükəsizlik məsələlərinə, ordu quruculuğu məsələlərini xüsusi diqqət mərkəzində saxlayırdı. Qeyd etmək lazımdır ki, xalqımızın böyük və qəhrəman oğlu Heydər Əliyev ilk azərbaycanlılardandır ki, general-mayor hərbi rütbəsinədək yüksəlmişdir [9, s.21]. Dövlət təhlükəsizlik orqanlarında çalışan zamanlardan Heydər Əliyevin əsas məqsədi milli təhlükəsizliyə əsaslı təminat yaratmaq idi. O, respublika rəhbərliyinə keçəndən sonra birinci növbədə hüquq-mühafizə sisteminin milliləşdirilməsini davam etdirdi. Orduda xidmət edən zabidlərə, əsgərlərə diqqətini açıq bürüzə verməklə, onlara əlavə imtiyazlar yaradırdı. Bunun nəticəsində gənclərdə hərbi sənətə maraq oyandı.

Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü ilə 1971-ci ildə Bakıda Naxçıvanski adına Hərbi Məktəbin açılması Respublikamız üçün mühüm əhəmiyyətli bir addım idi. Bu addım artıq başqa formada müstəqillik ideyalarını yaşayan Azərbaycanda milli ordu quruculuğunun başlanğıcı, gələcək müstəqil Azərbaycanın milli təhlükəsizliyinə fundamental baza yaratmaq demək idi. Bu addımın atılması ilə hərbi sənətinin tədrisinə təcrübə toplandı. Milli təhlükəsizlik orqanları əməkdaşlarının peşə bayramında bu sistemin peşəkarlarının ümumi fikrinin ifadəsi kimi deyilmişdir: “Bu gün Milli Təhlükəsizlik Nazirliyində vətəne və xalqa sədaqətin, tapşırılmış sahə üçün məsuliyyət

yət hissini təbiiyəsində Heydər Əliyev təcrübəsi bərqərar olmuşdur. Nazirliyin şəxsi heyəti təhlükəsizlik orqanlarının bütün gözəl ənənələrini davam etdirib yaşatmağı qarşılıqlı məqsəd qoymuşdur. Biz fəxr edirik ki, həmin ənənələr möhtərəm Prezidentimizin təhlükəsizlik orqanlarına rəhbərlik etdiyi dövrlərdə təşəkkül tapmış və formalaşmışdır. Məhz həmin dövrdə bu orqanlarda işləyən bütöv bir nəsil Heydər Əliyev məktəbi keçmiş və çətin sınaqlarda mətinləşmişdir” [10, s.25]. 1997-ci ilin noyabrın 24-də Ümummilli Lider Heydər Əliyevin sərəncamı ilə məktəbin adı dəyişdirilərək Cəmiş Naxçıvanski adına Hərbi lisey adlandırılmışdır. Hərbi Liseyin məzunları respublikamız müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycan Ordusunun yaranmasında, vətənimizin ərazi bütövlüyünün qorunması uğrunda mübarizədə həmişə hazır olmuş və bu gün də vətənə ləyaqətlə xidmət edirlər. C.Naxçıvanski adına Hərbi Liseyin məzunlarından 1000 nəfərdən çoxu göstərdikləri şücaətə görə orden və medallarla təltif olunmuş, 11 nəfəri Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı, 19 nəfər isə Vətən Müharibəsi Qəhrəmanı fəxri adına layiq görülmüşdür [15]. Ümummilli Lider bütün vəziyyətlərdə hər hansı qurumun, strukturun milli maraqlara cavab verməsinə çalışmışdır. Buna görə də milli ordu quruculuğunda ən böyük nailiyyətlər məhz Ümummilli lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olmuşdur.

Dahi lider Heydər Əliyevin milli siyasət konsepsiyası çərçivəsində ictimai-siyasi sahədə mühüm işlər görülmüşdür. 1920-1980-ci illərdə bolşevik - kommunist imperiyasının bütün ideoloji təbliğat maşını və gücü SSRİ-dəki başqa millət və xalqların assimilyasiyasına yönəldilmişdi. “Sovet adamı” anlayışı şüurlara yeridilirdi. “Sovet adamı” (gələcəkdə - “sovet xalqı”) olmaq üçün milli dəyərlərin, adət-ənənələrinin, həyat və düşüncə tərzinin, mentalitetin sovet ideologiyasına uyğunlaşdırma siyasəti aparılırdı. Qəlibləşdirilmiş standart modellərlə yaşayan azərbaycanlılar siyasi həyatdan tam təcrid olunmuş və siyasi fəallıqlarını itirmişdilər. Görkəmli qırğız yazıçısı Çingiz Aytmatov "manqurt" anlayışını ədəbiyyata gələcəyin bəlası kimi deyil, reallığa çevrilmiş həyatımızın faciəsi kimi gətirmişdi. Milli yaddaşını və siyasi fəallığını itirənlərin sayı günü - gündən artırdı. Məqsədyönlü şəkildə milli mənlimiz təhqir olunurdu. 1994-cü ildə Heydər Əlirza oğlu çıxışlarının birində bildirmişdi ki, xalqımızda olan “milli hisslər boğulmuş, əzilmiş və tapdanmış-

di”, halbuki müasir Türkiyə Cümhuriyyətinin yaradıcısı böyük Atatürk demişdir: “Milli mənlili olmayan millətlər başqa millətlərin ovudur” [10, s.27]. Başqa millətlərin buxovunda qalmamaq üçün üçün, ilk növbədə xalqın inamını özünə qaytarmaq, tapdanmış milli hissləri dirçəltmək, canlandırmaq lazım idi.

Ulu Öndərin əməli fəaliyyəti nəticəsində 70-80-ci illərdə respublika əhalisinin sosial-siyasi, milli strukturunda, məişətində, rifahında mühüm dəyişikliklərin baş verməsi xalqımızın mədəni-intellektual potensialını artırmışdı. 1970-80-ci illər Azərbaycanın ictimai-siyasi, iqtisadi, mədəni və mənəvi həyatında mühüm irəliləmələr dövrü olmuşdur. 70-80-ci illərdə Azərbaycanda ali təhsil daha da inkişaf etdi və yeni ali təhsil ocaqları fəaliyyətə başladı. 1971-ci ildə Pedaqoji Dillər İnstitutu bazasında Rus dili və Ədəbiyyatı (Bakı Slavyan Universiteti) və Pedaqoji Xarici Dillər İnstitutları (Azərbaycan Xarici Dillər Universiteti) yaradıldı. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun filialları əsasında 1972-ci ildə Naxçıvan, 1973-cü ildə Xankəndi (o vaxt Stepanakert) Pedaqoji İnstitutları, 1976-cı ildə İnşaat Mühəndisləri İnstitutu, 1981-ci ildə Gəncə Texnologiya İnstitutu təşkil edildi. 80-ci illərin sonlarında respublikada 17 ali məktəb vardı [12, s.172].

1970-80-ci illərdə insanların biliyinin, mədəni səviyyəsinin yüksəlməsində təhsil müəssisələri ilə bərabər, mədəni-maarif müəssisələri, kütləvi informasiya vasitələri də mühüm rol oynayırdı. Respublikada 87 yeni muzey və şəkil qalereyaları təşkil edilmişdi [1, s.174]. Bu muzeylərdə əsas ekspozisiyalar ilə yanaşı, hər il mühüm hadisələrə və əlamətdar günlərə həsr edilmiş tematik və səyyar sərgilər təşkil olunurdu. 1970- 80-ci illərdə ölkədə demokratik hərəkatın, plüralizmin genişlənməsi ilə hadisələri qeyri-ənənəvi tərzdə, müxtəlif qrupların, cərəyanların mövqeyindən şərh edən, qiymətləndirən yeni formal və qeyri-formal nəşrlər meydana gəldi. Azərbaycan kütləvi informasiya vasitələri bəşəri və milli dəyərlər fonunda sovet həyat tərzini, rəsmi ideologiyayı geniş təbliğ edirdi. Onun milli oyanışa təsiri güclənməkdə idi. 1976-1988-ci illərdə Azərbaycan xalqının tarixində ilk oncildlik "Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası"-nın çap olunması respublikanın ictimai-siyasi və mədəni həyatında əlamətdar bir hadisə idi. 70-80-ci illərdə klassik Azərbaycan şair və yazıçılarının əsərləri külliyyatları, 20 cildlik "Azərbaycan Ədəbiyyatı Kitabxanası", 50 cildlik "Dünya Uşaq Ədəbiyyatı Kitabxanası", 100 cildlik "Dünya Ədəbiyyatı Kita-

bxanası", "Molla Nəsrəddin" 12 cildlik toplusunun birinci cildinin çap olunması xalqın milli oyanışına çox böyük təsir göstərmişdi [1, s.176]. Milli ədəbiyyatın və mədəniyyətin nüfuzunu artırmaq üçün ədəbiyyat və mədəniyyət respublika daxilində, keçmiş SSRİ və dünya miqyasında düşünülmüş, məqsədyönlü şəkildə təbliğ olunurdu. Əvvəlki dövrlərdə milli ideologiyaya zəmin hazırlayan, xalq enerjisini tükənməyə qoymayan sənət və sənətkarların 1970-80-ci illərdə də missiyalarını yerinə yetirmələri üçün hər cür şərait yaradılırdı. Bu illərdə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycanın mədəniyyət xadimləri SSRİ fəxri adlarını, orden və medallarını, titullarını almışdılar. Azərbaycan tarixində ilk dəfə Azərbaycanın bəstəkarları, şairləri, yazıçılarını Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı verilmişdi [6, s.51]. Ümummilli Lider Heydər Əliyev Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının 1969-1982-ci illərdə keçirilən qurultaylarında iştirak etmiş və Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafı üçün əhəmiyyətli işlər görmüşdür. Bu dövrdə klassik Azərbaycan ədəbiyyatının təbliğinə diqqət yetirilir, klassik ədəbiyyatın dəyərli nümunələri- görkəmli elm xadimlərinin əsərləri müxtəlif xarici dillərə tərcümə olunurdu. Bu dövrdə Nizami, Füzuli, Nəsimi, M.P.Vaqif, H.Cavid, M.S.Ordubadı, S.Rəhimov, Aşıq Ələsgər, S.Rüstəm, Ü.Hacıbəyli, M.Mağomayev, S.Vurğun və s. kimi Azərbaycan klassiklərinin yaradıcılıq gecələri və yubileyləri təntənəli şəkildə qeyd olunurdu. Musiqi sənətimizin inkişafında Ü.Hacıbəyli, Q.Qarayev, F.Əmirov, A.Məlikov, S.Hacıbəyov, C.Cahangirov kimi Azərbaycan incəsənətinin inkişafında mühüm xidmətləri olan sənətkarlara xüsusi diqqət göstərilir, onların xidmətləri hər zaman yüksək qiymətləndirilirdi [11, s.37]. XX əsrin 70-80-ci illərində Sovet və Azərbaycan musiqi-ifaçılıq sənətinin inkişafında Xan Şuşinski, Bülbül, R.Behbudov, S.Qədimoğlu, Ş.Ələkbərova, R.Muradova, Z.Xanlarova kimi dəyərli sənətkarların böyük xidmətləri olmuşdur. Bu illərdə dövrün ən mühüm, aktual problemlərini özündə əks etdirən, milli-mənəvi dəyərlərimizi və milli mədəniyyətimizi özündə ehtiva edən çoxlu filmlər çəkilmiş və istedadlı kinosənətçilər yetişdirilmişdi [6, s.60]. 1970-80-ci illərdə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Bakı və bütün respublikada epoxal abidələrin tikilməsi Azərbaycanın milli memarlığının inkişafına mühüm təsir göstərmişdir.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin genişmiqyaslı siyasi-ideoloji fəaliyyətində dil siyasəti çox mühüm

yer tuturdu. Heydər Əliyevin dil quruculuğu siyasəti onun milli dövlət quruculuğu siyasətinin tərkib hissəsi olaraq bütöv bir sistem təşkil etmişdir. Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 1969-1982-ci illərdə milli-mənəvi dəyərlərimizin kökündə dayanan milli dilin qorunmasına, onun inkişafına böyük diqqət yetirilmişdir. Respublikanın təhsil müəssisələrində oxuyan şagird və tələbələrin 70%-dən çoxu Azərbaycan dilində təhsil alırdı [13, s.612]. Ulu Öndər Heydər Əliyevin cəsarəti və inadkarlığı nəticəsində 1978-ci ildə qəbul edilən Konstitusiyada Azərbaycan dili dövlət dili olaraq təsdiq edildi. Konstitusiyanın 73-cü maddəsində qeyd edilirdi: "Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir". Milli-mənəvi dəyərlərimizə yiyələnməkdə olan gənc nəslin milli, vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunmasında milli dilimizin müstəsna rolu olmuşdur.

XX əsrin 70-80-ci illərində Ümummilli Lider Heydər Əliyevin milli siyasət konsepsiyası çərçivəsində iqtisadi, sosial sahələrdə aparılan dərin struktur islahatları, xalqın maddi rifahının yüksəlməsi nəticəsində milli-mənəvi həyatda böyük inkişafa səbəb olmuşdur. Həmin illər Azərbaycanın iqtisadi və ictimai-siyasi həyatında dönüş mərhələsi idi. 1969-cu ildə Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsi ilə Azərbaycanın müasir tarixində dönüş mərhələsinin təməli qoyuldu [5, s.32]. Respublikamızın dinamik inkişafı üçün kompleks proqramların işlənib hazırlanmasında Azərbaycan Kommunist Partiyası MK-nın birinci katibi Heydər Əliyevin misilsiz fəaliyyəti, təşəbbüskarlığı və təşkilatçılığı bütün 1970-80-ci illərdə müvəffəqiyyətlərin əsası olmuşdur.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin keçən əsrin 70-80-ci illərində həyata keçirdiyi təhsil, elm və mədəniyyət sahəsindəki uğurlu siyasəti müasir dövrdə müstəqil Azərbaycanın milli sərvəti olan zəngin potensialının yüksəkliyində özünü göstərir və öz bəhrlərini verir. Bu gün müstəqil Azərbaycanda təhsilin, elmin, bütövlükdə mədəniyyətin əsasları məhz o illərdə yaradılmış təməl üzərində inkişaf etmişdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. *Azərbaycan tarixi. Yeddi cildə. VII cild (1941-2002-ci illər). Bakı. "Elm". 2008. 608 səh. + 80 səh. illüstrasiya.*
2. *Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. Birinci kitab. Bakı: Azərnaşr, 1997, 612 s.*
3. *Əliyev Heydər. Müstəqillik yolu. Seçilmiş fikirlər.*

lär. Bakı, 1997, 136 s.

4. Əliyev İlham. *İnkişaf – məqsədimizdir. Bakı: Azərnaşr, 2009, 416 s.*

5. Hüseynova İ. *Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu. Bakı: Təhsil, 2004, 472 s.*

6. Heydər Əliyev. *Bakı, "Şərq-Qərb", 2023, 304 səh.*

7. *Heydər Əliyev və Bakı Dövlət Universiteti. Bakı, 1997, səh. 55*

8. *Heydər Əliyev və müstəqil Azərbaycan gəncliyi (Tərt. edənlər: Adıgözəlov Z., Mustafayev İ.). Bakı: QAPP-POLİQRAF, 2003, 368 s.*

9. *Abdulla Qurbani. Mənim Hərbi liseyim. Bakı 2002, 352 s.*

10. *Orucov.H. Heydər Əliyev və Azərbaycanda milli siyasət. Tbilisi-2003, 182 səh.*

11. *Pişnamazzadə S.P. Heydər Əliyev və Azərbaycan Respublikasında milli-mənəvi dəyərlərin qorunması. Tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya. 07.00.02. AMEA, Gəncə Dövlət Universiteti, Gəncə, 2008, səh.36-85*

12. *Zeynalov, İ.X. Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafı XX əsrin II yarısında, Azərnaşr, Bakı 2004.*

13. *Zeynalov, İ. Azərbaycanın Milli-Mənəvi Dəyərləri İntibah Dövründə (1969-1982-ci illər), Akademik Tarix və Düşünce Dergisi, C.9, S.3, 2022, s.606-625.*

14. *Народное образование и культура в Азербайджанской Республике, стр.86.*

15. <https://mod.gov.az/az/cemsid-naxcivanski-ve-heyder-eliyev-adina-herbi-lisey-200/>

XÜLASƏ

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin milli siyasət konsepsiyası dəqiq, tarazlı siyasi oriyentasiyası ilə yanaşı ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, elmi-mədəni həyatı bütövlükdə əhatə edən kompleks xarakter daşıyırdı. Qeyd etdiyimiz dövrdə Azərbaycanda baş verən dinamik inkişaf, iqtisadi, sosial, siyasi, mədəni sahələrdə aparılan dərin, hərtərəfli islahatlar Ümummilli lider Heydər Əliyevin milli siyasət konsepsiyası əsasında həyata keçirilmişdir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 1969-1982-ci illər Azərbaycan xalqının dövlətçilik tarixində yüksəliş dövrü kimi xarakterizə olunur. Bu dövrdə milli-mənəvi dəyərləri, zəngin tarixi ənənələri, nadir mədəniyyət inciləri ilə tanınan Azərbaycan xalqı yaşatdığı və təbliğ etdiyi bəşəri ideyaları, milli xüsusiyyətləri ilə dünya sivilizasiyasında özünəməx-

sus yer tutmuşdur. Bu dövrdə müstəqillik və azadlıq məramına nail olmaq üçün dövrün imkanlarından maksimum istifadə hesabına milli dövlət quruculuğunun ən vacib atributlarını gerçəkləşdirmək və xalqın təfəkküründə, mənəviyyatında tarixi ilkinliyi bərpa etməklə əsaslı dönüş yaratmaq ön sıraya çəkilmişdi. Ümummilli Lider Heydər Əliyev milli ideologiyanın bir hissəsi olan milli mənəvi dəyərlərimizin - ana dilimizin, ədəbiyyatımızın, dinimizin, adət-ənənələrimizin təbliği, qorunub-saxlanması, inkişaf etdirilməsi fəaliyyətinin vacib istiqamətlərindən biri kimi qiymətləndirirdi. Məqalədə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin milli siyasət konsepsiyasının prioritet istiqamətləri, mahiyyəti təhlil olunur və bu konsepsiya çərçivəsində ictimai-siyasi, iqtisadi-sosial, elmi-mədəni, ideoloji, mənəvi-əxlaqi sahələrdə fəaliyyət araşdırılır.

Açar sözlər: *Heydər Əliyev, milli siyasət konsepsiyası, milli-mənəvi dəyərlər, 1970-80-ci illər, intibah dövrü, milli ideologiya*

РЕЗЮМЕ

Концепция национальной политики Общенационального лидера Гейдара Алиева носила комплексный характер, охватывая общественно-политическую, социально-экономическую, научно-культурную жизнь в целом, наряду с четкой и взвешенной политической ориентацией. Динамичное развитие, экономические, социальные, политические и культурные реформы, произошедшие в Азербайджане в указанный период, были реализованы на основе концепции национальной политики общенационального лидера Гейдара Алиева. 1969-1982 годы, когда общенациональный лидер Гейдар Алиев возглавил Азербайджан, характеризуются как период подъема в истории государственности азербайджанского народа. В этот период азербайджанский народ, известный своими национально-духовными ценностями, богатыми историческими традициями, редкими культурными жемчужинами, с человеческими идеями и национальными особенностями, которыми он жил и пропагандировал, занял уникальное место в мировой цивилизации. В этот период для достижения цели независимости и свободы важнейшие атрибуты строительства национального государства были реализованы за счет максимального использования возмож-

ностей времени и создания фундаментального поворота путем восстановления исторической самобытности. в мышлении и духовности народа. Одним из важных направлений деятельности общенациональный лидер Гейдар Алиев считал пропаганду, сохранение и развитие наших национальных моральных ценностей, которые являются частью национальной идеологии - нашего родного языка, литературы, религии и традиций. В статье анализируются приоритетные направления и сущность концепции национальной политики общенационального лидера Гейдара Алиева, в рамках этой концепции исследуется деятельность в общественно-политической, экономико-социальной, научно-культурной, идеологической, духовно-нравственной сферах.

Ключевые слова: *Гейдар Алиев, концепция национальной политики, национально-нравственные ценности, 1970-80-е годы, период Возрождения, национальная идеология*

SUMMARY

National leader Heydar Aliyev's concept of national policy had a complex character, covering social-political, socio-economic, scientific-cultural life as a whole, along with a precise and balanced political orientation. The dynamic development, economic, social, political, and cultural reforms that took place in Azerbaijan during the mentioned period were implemented on the basis of national policy concept of national leader Heydar Aliyev. The years 1969-1982, when national leader Heydar Aliyev led Azerbaijan, are characterized as a period of growth in the history of the statehood of the Azerbaijani people. During this period, the people of Azerbaijan, known for their national-spiritual values, rich historical traditions, and rare cultural pearls, occupied a unique place in the world civilization with the human ideas and national characteristics that they lived and propagated. In this period, in order to achieve the goal of independence and freedom, the most important attributes of nation-state building were realized at the expense of the maximum use of the opportunities of the time, and creating a fundamental turnaround by restoring the historical originality in the thinking and spirituality of the people. The national leader Heydar Aliyev considered the promotion, preservation, and development of our national moral

values, which are part of the national ideology - our mother tongue, literature, religion, and traditions - as one of the important directions of activity. The article analyzes the priority directions and essence of national policy concept of national leader Heydar Aliyev, and within the framework of this concept, activity in social-political, economic-social, scientific-cultural, ideological, spiritual-moral fields is investigated.

Keywords: *Heydar Aliyev, concept of national policy, national-moral values, 1970-80s, renaissance period, national ideology*